

بررسی پیشایندهای فردی و محیطی مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان شهر تهران

رقیه علائی^۱

doi 10.22034/SSYS.2022.2087.2491

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۸/۲۴

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۱۲/۴

یکی از مسائل جوانان در جامعه ایران، اعتیاد و مصرف مواد است. مصرف مواد مخدر تحت تأثیر عوامل مختلف (محیطی و فردی) شکل می‌گیرد. در نظریه یادگیری شناختی - اجتماعی بندورا، بر فرایند به هم پیوسته تأثیر عوامل فردی و اجتماعی بر یکدیگر تأکید شده است. هدف این مقاله، تدوین مدل مصرف مواد مخدر سبک و سنگین براساس پیشایندهای فردی و محیطی (منبع کنترل، اهمال کاری تحصیلی، فرسودگی تحصیلی، نگرش مثبت به مواد، نظارت خانواده، تعارض خانوادگی، مصرف مواد خانواده، همسالان و محل زندگی) در بین دانشجویان شهر تهران براساس نظریه بندوراست. این مقاله از نوع طرح‌های همبستگی مبتنی بر روش مدل‌یابی معادلات ساختاری (SEM) به‌طور خاص معادلات رگرسیونی است. حجم گروه نمونه در این تحقیق ۴۶۰ نفر (۵۴ نفر دختر و ۴۰۶ نفر پسر) انتخاب شد.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که به‌طور کلی مدل پژوهش دارای برازش مناسبی است و ۹ متغیر، توان پیش‌بینی و تبیین ($R^2=0/44$) از متغیر مصرف مواد سبک و ($R^2=0/64$) از متغیر مصرف مواد سنگین را دارا می‌باشند. با توجه به نتایج تحلیل انجام‌شده، متغیرهای نظارت منفی خانواده، تعارضات خانواده، مصرف مواد در خانواده، نقش منفی محله و همسالان منحرف با میانجی‌گری منبع کنترل بیرونی، اهمال کاری تحصیلی، فرسودگی تحصیلی و نگرش مثبت به مواد اثر غیر مستقیم معنادار بر مصرف مواد سبک و سنگین دارند. در تحلیل اثر مستقیم متغیرها، متغیرهای نظارت منفی خانواده، تعارضات خانواده، مصرف مواد در خانواده، نقش منفی محله، همسالان منحرف، منبع کنترل بیرونی، اهمال کاری تحصیلی، فرسودگی تحصیلی و نگرش مثبت به مواد از اثر مستقیم معنادار بر مصرف مواد سبک و سنگین برخوردار می‌باشند.

واژگان کلیدی: مواد مخدر، مصرف مواد، جوانان، پیشایندهای فردی و پیشایندهای محیطی.

مقدمه

امروزه، مصرف مواد به یکی از معضلات اساسی زندگی بشر تبدیل شده و نگرانی روزافزونی را برای همه جوامع ایجاد کرده است (لاندهلم^۱، ۲۰۱۳). در طی سال‌های اخیر، پدیده مصرف و سوء مصرف فراگیر مواد روان‌گردان و مخدر، به مسئله و خطر هشداردهنده‌ای در بسیاری از کشورها و جوامع مبدل گشته و زندگی بسیاری از مردم را به خود مشغول کرده است؛ مسئله‌ای که موجب تحقیق و بررسی علمی توسط اندیشمندان بسیاری از رشته‌های علمی نظیر روانشناسی، جامعه‌شناسی و پزشکی شده است.

در حقیقت، با وجود سابقه دیرینه اختلالات مربوط به سوء مصرف مواد در جهان، اکنون این پدیده به یک مشکل جدی و جهانی تبدیل شده و عوامل اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، روانی، فردی و خانوادگی را تحت تأثیر قرار داده است (راتر^۲ و همکاران، ۲۰۱۳).

علی‌رغم آن‌که در مورد این بیماری یا آسیب روانی - اجتماعی، بحث‌های فراوانی وجود دارد، اما باید اذعان کرد که شناخت دقیق عوامل مختلف دخیل در آن برای پیشگیری از این زلزله خاموش و بلای خانمان‌سوز، امری ضروری است؛ چراکه «پیشگیری بهتر از درمان است» و پیشگیری اولیه در مصرف مواد، راهی عملی‌تر و مقرون به صرفه‌تر از پیشگیری‌های ثانویه (درمان) و ثالث (توانبخشی) است.

مصرف مواد، یک پدیده چند علیتی است و برای هرگونه مداخله و پیشگیری در این زمینه توجه به همه عوامل (فردی، خانوادگی، همسالان، مدرسه و محیط زندگی) باید توأمان صورت پذیرد.

در این میان، عوامل مختلف محیطی و فردی در بروز مصرف مواد نقش دارند. در فهرست «مؤسسه ملی اعتیاد» (به نقل از رابرتسون^۳ و همکاران، ۲۰۰۳)، ۸ عامل به‌عنوان منابع مؤثر در مصرف مواد مطرح شده است: محیط خانوادگی آشفته به‌خصوص خانه‌ای که در آن والدین مصرف‌کننده هستند؛ فرزندپروری ناکارآمد؛ فقدان دلبستگی متقابل در پرورش فرزند؛ احساس خجالت نامناسب و رفتارهای پرخاشگرانه در کلاس درس؛ ناکامی و شکست تحصیلی؛ مهارت‌های اجتماعی و سازگارانه ضعیف؛ برقراری رابطه با همسالان منحرف یا همسالانی که به رفتارهای انحرافی گرایش دارند و شکل‌گیری این برداشت که مصرف مواد در محیط مدرسه، بین همسالان و در محیط اجتماعی قابل قبول است.

هاوکینز و کاتالانو^۴ (۱۹۹۲؛ به نقل از محمدخانی، ۱۳۸۸) نیز با ارائه یک چارچوب نظری محکم در مورد سوء مصرف مواد، ۶ حیطه اساسی شامل فرد، همسالان، خانواده، مدرسه، محله و جامعه را مورد توجه قرار داده‌اند. این حیطه‌ها باهم تعامل دارند و فرد در مرکز این مدل قرار دارد؛ چنان‌که همه محرک‌ها را براساس ویژگی‌های فردی خود پردازش و تفسیر می‌کند و پاسخ می‌دهد.

کارشناسان، جوانی را یکی از مهم‌ترین مراحل زندگی هر فرد می‌دانند که با افزایش خطر و اختلال‌های گوناگون نظیر مصرف مواد مخدر و روان‌گردان‌ها، روابط سوءجنسی و... رابطه دارد (صرامی، ۱۳۸۸). آمارها

1. Lundholm
2. Rather
3. Robertson
4. Hawkins & Catanalo

نیز نشانگر این واقعیت هستند که میزان مصرف مواد در بین جوامع مختلف به‌ویژه در میان نوجوانان و جوانان در دهه‌های اخیر افزایش چشمگیری داشته است (ملچپور و همکاران^۱، ۲۰۰۷؛ به نقل از سهرابی و همکاران، ۱۳۸۷).

شروع مصرف مواد در سطح جهان به‌گونه‌ای است که هر روزه بر دامنه آن افزوده می‌شود و در همه اقصای جامعه اعم از تحصیل کرده، ورزشکار، فقیر و ثروتمند نفوذ کرده است، ولی قربانیان اصلی آن جوانان هستند. بنابراین، مسئله مصرف مواد در میان نسل جوان و نوجوان به‌ویژه در کشور ما باید جدی گرفته شود.

دفتر سازمان ملل متحد در ایران، تعداد افراد وابسته به مواد مخدر در کشور را ۱/۲ میلیون نفر تخمین زده است که ۲/۲۷ درصد از جمعیت بزرگسال را تشکیل می‌دهد. علاوه بر این، به دلیل جوان بودن جمعیت ایران، شیوع مواد مخدر در میان جوانان از نگرانی‌های عمده کشور به شمار می‌رود (سازمان ملل متحد در ایران، ۲۰۱۵).

ایران به دلیل موقعیت خاص جغرافیایی و قرار گرفتن در همسایگی عمده‌ترین تولیدکننده مواد مخدر جهان، همواره با معضل مواد مخدر روبه‌رو بوده است. در شهر تهران نیز آسیب‌های اجتماعی به یکی از مهمترین معضلات کلان محلات شهر مبدل گشته است. آسیب‌هایی نظیر اعتیاد روند رو به رشدی در سال‌های اخیر داشته و مشکلات عدیده‌ای برای شهر تهران و شهروندان به‌وجود آورده است. بر طبق گزارش سال ۱۳۹۰ شهرداری تهران، اعتیاد و معتاد خیابانی در رتبه نخست آسیب‌پذیری تمامی محلات بوده است (شهرداری تهران، ۱۳۹۰). از سوی دیگر، برای رسیدن به اهداف توسعه و پیشرفت هر کشوری، شناسایی مسائلی و مشکلات پیش‌روی افراد جامعه به‌خصوص جوانان به‌عنوان تعیین‌کنندگان مشاغل آینده، از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. از این‌رو، در راستای مداخلات پیشگیری وسیع در جامعه، شناسایی عوامل مؤثر بر مصرف مواد و سایر رفتارهای پرخطر باید از دغدغه‌های اساسی متولیان تعلیم و تربیت باشد. از آنجایی که می‌توان با شناسایی به‌موقع پیشایندهای معطوف به مصرف مواد به اقدامات سازنده‌ای برای پیشگیری اولیه دست یافت، تأکید بندورا در نظریه یادگیری شناختی - اجتماعی بر عوامل درونی و بیرونی و نیز ارتباط عوامل متعدد در سطوح مختلف با مصرف مواد، پژوهش حاضر به تدوین مدل مصرف مواد مخدر براساس پیشایندهای فردی و محیطی (متغیرهای منبع کنترل، اهمال‌کاری تحصیلی، فرسودگی تحصیلی، نگرش مثبت به مواد، نظارت خانواده، تعارض خانواده، مصرف مواد خانواده، همسالان و محل زندگی) در بین دانشجویان شهر تهران پرداخته است.

هدف این پژوهش، تدوین مدل مصرف براساس پیشایندهای فردی و محیطی در میان دانشجویان شهر تهران می‌باشد. سوال اصلی تحقیق این است:

آیا داده‌های پژوهش حاضر با مدل ارائه‌شده در این مطالعه برازش دارد؟

پیشینه پژوهش

در مطالعه ممیز و همکاران (۱۴۰۰) با عنوان «نقش سیاست‌گذاری آموزشی در تغییر آگاهی و نگرش (درک خطر) نوجوانان و جوانان در پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر» اشاره شده که ۸ شاخص (حساس‌سازی، آگاه‌سازی در جلسات آموزش خانواده، آموزش مربیان، شیوه‌های نوین آموزشی، رسانه‌های جمعی، پاک‌سازی محیط‌های آلوده، الگوسازی و قوانین و مقررات) نقش مهمی در تغییر آگاهی و نگرش نوجوانان و جوانان در پیشگیری از اعتیاد آنها به مواد مخدر دارد. نتایج تحقیق حاکی از آن است که توجه به راهبردهای فرهنگی در قیاس با سایر راهبردها، با تاثیرگذاری بر نگرش جامعه هدف نقش مهمی را در محدودسازی و پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر ایفا می‌نماید.

مطالعه مولایی و هاشمی (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان «راهکارهای مقابله با گرایش به مصرف مواد مخدر» که با استفاده از تحقیقات، کتب، اسناد و منابع کتابخانه‌ای مرتبط انجام شده است، حاکی از این نتیجه است که صرف نظر از عوامل زیست‌شناختی، راهکارهای مقابله فردی، خانوادگی، اجتماعی، فرهنگی، مذهبی، اقتصادی و آموزشی بر گرایش به مصرف مواد مخدر تأثیر دارد.

یعقوبی و همکاران (۱۳۹۴) نیز در مطالعه‌شان با عنوان «رابطه بین نگرش نسبت به سوء مصرف مواد با باورهای غیر منطقی و اهمال‌کاری تحصیلی» از نوع پژوهش همبستگی به این نتیجه رسیدند که اهمال‌کاری تحصیلی و باورهای غیر منطقی از جمله عوامل زمینه‌ساز اعتیاد است که باید در درمان و پیشگیری از اعتیاد ملحوظ نظر باشند. همچنین توکلی و دهکردیان (۱۳۹۲) در پژوهشی با موضوع «پیش‌بینی اعتیادپذیری دانشجویان بر اساس متغیرهای جمعیت‌شناختی، اهمال‌کاری تحصیلی و متغیرهای بین‌فردی» به روش پیمایشی به این نتیجه رسیدند که اهمال‌کاری تحصیلی در کنار متغیرهای وضعیت اقتصادی، سن و رشته تحصیلی در مجموع ۱۳ درصد از واریانس اعتیادپذیری دانشجویان را تبیین می‌کنند.

در مطالعه محمودی و همکاران (۱۳۹۴) با موضوع «بررسی علل گرایش به مواد مخدر از نظر بیماران با تشخیص مسمومیت مواد مخدر و اعتیاد مراجعه‌کننده به بیمارستان‌های آموزشی شهر خرم‌آباد» نیز علل فردی و خانوادگی، علل مربوط به دوستان و عوامل محیطی و اقتصادی با روش پیمایش بررسی شده است. کسب لذت و سرخوشی، تسکین دردها و ناراحتی‌های روحی و عصبی و فراموشی و رهایی از مشکلات زندگی جزو بیشترین علل فردی بودند. در مورد علل خانوادگی، وجود فرد معتاد در خانواده دارای بیشترین فراوانی بود. در مورد علل مربوط به دوستان، معاشرت و همنشینی با دوستان ناباب و مصرف تفننی در مهمانی‌های دوستانه مهم‌ترین عوامل مؤثر بر اعتیاد بودند. در این مطالعه تأثیر معنادار عوامل محیطی و اقتصادی، بیکاری، فراوانی و ارزان و در دسترس بودن مواد مخدر و مشکلات مالی و فقر اقتصادی بیان شده است.

بوالهری و همکاران (۱۳۸۵) در تحقیقی با عنوان «شیوع‌شناسی مصرف مواد و عوامل خطر و محافظت‌کننده در دانشجویان شهر تهران» که توسط دفتر مرکزی مشاوره وزارت علوم، تحقیقات و فناوری انجام دادند به این یافته رسیدند که شیوع مصرف سیگار، قلیان، مشروبات الکلی، حشیش، قرص‌های اکس، تریاک، هروین،

کراک و شیشه در بین دانشجویان دانشگاه تهران به ترتیب ۲/۲۴، ۹/۳۹، ۱۷، ۲/۲، ۰/۷، ۳/۲، ۲/۳ و ۰/۲ و ۰/۷ درصد است.

براساس مدل تلفیقی بوتوین^۱ (۲۰۰۰) که در کتابی با عنوان «آموزش مهارت‌های زندگی» ارائه شده، مصرف الکل، سیگار و سایر مواد، نتیجه تعامل پویای مجموعه‌ای از عوامل محیطی و فردی است که در آن همسالان، والدین و سایر عوامل اجتماعی در تعامل با آسیب‌پذیری‌های روانشناختی فرد، به مصرف الکل، سیگار و سایر مواد منجر می‌شوند.

طبق تحقیقات هوفمن و استیفن^۲ (۲۰۱۴) با موضوع «سبک فرزندپروری، دینداری، مصرف الکل در بین همسالان، و مصرف زیاد الکل توسط نوجوانان» که بر روی ۵۴۱۹ نفر از جوانان با استفاده از مدل معادلات ساختاری انجام شده است، در محیط همسالانی که مصرف مواد مخدر رایج است، جوانان بیشتر در معرض خطر قرار دارند. همچنین والدین مقتدر، اگرچه ارتباط مستقیمی با نوشیدن الکل توسط خود جوانان نداشتند، لیکن ارتباط مستقیمی با سوق دادن او به مصرف الکل در بین همسالان دارند.

سدلاکووا^۳ و همکاران (۲۰۱۴) در تحقیقی با عنوان «بررسی نقش کنترل والدین کودک به‌عنوان پیش‌بینی‌کننده اهمال‌کاری تحصیلی آنان» با استفاده از روش کمی و رگرسیون چندگانه در بین ۱۵۵ دانشجوی دانشگاه‌های کشور چک نشان دادند که رابطه مثبت و بالایی بین کنترل والدین و اهمال‌کاری تحصیلی فرزندان وجود دارد. به‌عبارت‌دیگر، کنترل والدین بر امر مطالعه در فرزندان، پیش‌بینی‌کننده قوی اهمال‌کاری تحصیلی آینده فرزندان است.

طبق تحقیق مروری انجام‌شده توسط مور^۴ و همکاران (۲۰۱۷) با عنوان «بررسی‌ها و توصیه‌هایی در زمینه نقش ورزش در درمان اختلالات مصرف مواد در بین جوانان»، روابط نزدیک والدین و فرزندان، وجود یک محیط همبستگی ایمن و حمایتی از طریق محبت، ستایش و تشویق، یک سپر قوی برای فرزندان در برابر احتمال استفاده از مصرف مواد قرار می‌دهد. برعکس تأثیر منفی خانواده در طی دوران رشد فرزند می‌تواند تأثیرات معناداری در رشد مغز فرزندان، واکنش‌های احساسی و نبود راهبردهای مقابله با استرس در آنها داشته باشد و زمینه را برای مصرف مواد مخدر فراهم آورد.

وستگیت^۵ و همکاران (۲۰۱۷) در تحقیقی با موضوع «اهمال‌کاری مولد: سبک اهمال‌کاری تحصیلی می‌تواند نتایج تحصیلی و الکل را پیش‌بینی کند» با استفاده از تجزیه و تحلیل خوشه‌ای بر روی ۱۱۰۶ دانشجوی کارشناسی ارشد به بررسی ارتباط اهمال‌کاری با مصرف الکل و مواد مخدر پرداختند و ۵ سبک اهمال‌کاری تحصیلی را شناسایی کردند. آنها نیز مطابق تحقیقات پیشین به این نتیجه رسیدند که بین اهمال‌کاری با مصرف بیشتر الکل ارتباط وجود دارد.

1. Botvin

2. Hoffmann and Stephen

3. Sedlakova

4. More

5. Westgate

نتایج تحقیقات فریس^۱ و همکاران (۲۰۱۷) با عنوان «نگرش جوانان به مصرف مواد مخدر غیرقانونی» نشان می‌دهد که مردان جوان دو برابر بیشتر از زنان جوان احتمال داشتن نگرش مثبت به مصرف مواد مخدر دارند. طبق یافته این محققان که در سال ۲۰۱۳ بر روی ۲۰۱۳ نفر از جوانان با استفاده از روش پیمایش و رگرسیون چندگانه به تحقیق پرداختند، جوانانی که نگرشی مثبت به مصرف مواد مخدر دارند با طیف وسیعی از رفتارهای پرخطر مواجه هستند.

با توجه به مطالعات انجام‌شده، می‌توان گفت که رفتارهای مربوط به سیگار کشیدن با عوامل مهمی از جمله دوستان و والدین، مربوط است و پیش‌بینی‌کننده‌های بسیار قوی برای استعمال مواد توسط جوانان محسوب می‌شوند. عوامل اجتماعی مانند محل، وضعیت اقتصادی اجتماعی نامناسب، قوانین تسهیل‌کننده مصرف مواد و در دسترس بودن مواد، احتمال سوءمصرف مواد را افزایش می‌دهد. کسب لذت، کنجکاوی، رفع مشکلات روحی، در دسترس بودن مواد و رفع درد جسمانی به ترتیب مهم‌ترین دلایل سوءمصرف مواد بودند. مواردی از قبیل تنهایی، تعارض والدین، احساس بی‌پناهی، احساس حقارت، نداشتن دوستان خوب و مشکلات خانوادگی هم می‌تواند افراد را به سوی اعتیاد سوق دهد. عوامل خانوادگی مانند مصرف مواد در خانواده، نحوه نظارت و اختلافات خانوادگی، معاشرت با افراد ناباب، تجربیات ناموفق تحصیلی مثل اهمال کاری تحصیلی و فرسودگی تحصیلی و ویژگی‌های فردی مانند نگرش به مواد و منبع کنترل مهم‌ترین عوامل فردی، خانوادگی و اجتماعی هستند که در گرایش جوانان به مصرف مواد تأثیر دارند.

درواقع وجه تمایز این تحقیق، در نظر گرفتن همزمان هر دو بعد پیشایندهای فردی و محیطی در اعتیاد جوانان است که باعث نگرش کاملی به موضوع شده است. بنابراین، هرچند مصرف مواد و اعتیاد به‌عنوان یک آسیب اجتماعی و پدیده‌ای پیچیده با عوامل و دلایل مختلف، هیچ‌گاه به‌طور کامل ریشه‌کن نخواهد شد، اما با تدبیر و ارائه راهکارهای علمی می‌توان آن را به کنترل درآورد.

چارچوب مفهومی پژوهش

بندورا، در نظریه یادگیری شناختی - اجتماعی، مفهوم «عاملیت انسانی»^۲ را مورد تأکید قرار داده است. عاملیت انسانی یا نیروی انسانی از نظر بندورا، طراحی آگاهانه و اجرای عمدی اعمال از سوی فرد به‌منظور تأثیرگذاری بر رویدادهای آینده است (سیف، ۱۳۹۴). بندورا، در مقاله‌ای با عنوان «نظریه شناختی - اجتماعی»^۳ مفاهیمی نظیر عمدی بودن یا قصدمندی^۴، پیش‌اندیشی^۵، خودتنظیمی^۶، خودواکنشی^۷ و خوداندیشی یا

1. Friis
2. Human agency
3. Cognitive Social Theory
4. Intentionality
5. Forethought
6. Self-regulation
7. Self-reactive

اندیشه ورزشی^۱ را مطرح کرده و عملکرد افراد را متأثر از شبکه گسترده‌ای از تأثیرات با ساختار اجتماعی معرفی می‌کند که در این تبدالات عاملی^۲، افراد به منزله تولیدکننده و نیز محصول سیستم‌های اجتماعی هستند. از نظر بندورا، بخش وسیعی از یادگیری‌های انسان با مشاهده و تقلید صورت می‌گیرد (کدیور، ۱۳۹۳).

طبق مفهوم تعیین‌گری متقابل، عوامل شخصی (از جمله باورها، انتظارات، نگرش‌ها و...)، رویدادهای محیطی (فیزیکی و اجتماعی) و رفتارهای (عملی و کلامی) فرد با یکدیگر تأثیر متقابل دارند و به کمک هم رفتار انسان را تعیین می‌کنند و هیچ‌یک از این سه جزء را نمی‌توان جدا از اجزای دیگر به‌عنوان تعیین‌کننده رفتار انسان به حساب آورد (سیف، ۱۳۹۴). تأکید بندورا بر تعامل عوامل درونی و بیرونی در تعیین رفتار، نقش مهمی در درک نظریه شناختی- اجتماعی او دارد. برطبق این نظریه، انسان با مشاهده رفتار دیگران، آن رفتار را یاد می‌گیرد. شواهد موجود حاکی از آن است که انسان با مشاهده رفتارهای یک سرمشق می‌تواند آن را یاد بگیرد (کدیور، ۱۳۹۳). بنابراین، مبانی نظری این بخش از پژوهش بر نظریات یادگیری اجتماعی و یادگیری شناختی- اجتماعی بندورا استوار است.

در مورد علل ریشه‌ای سوء مصرف مواد مخدر توافق خاصی وجود ندارد؛ به طوری که پیشایندهای مرتبط با سوء مصرف مواد متعدد و متنوع هستند و شامل زمینه‌های فردی، ویژگی‌های خانوادگی و عوامل اجتماعی و محیطی می‌شود. پرواضح است که در این میان هیچ عاملی به تنهایی شرط لازم و کافی برای مصرف مواد نیست و ترکیبی از عوامل منجر به مصرف یا عدم مصرف مواد می‌شوند. بنابراین، در این تحقیق سعی شده است، نقش مجموعه‌ای از عوامل (پیشایندهای فردی و محیطی) بر مصرف مواد سبک و سنگین در میان جوانان در قالب تدوین مدل مورد بررسی قرار گیرد. در این تحقیق، مواد سبک شامل سیگار، قلیان و مشروبات الکلی و مواد سنگین شامل مواد مخدر سنتی و صنعتی (تریاک، هرویین و حشیش/قرصهای روان‌گردان، گل، کراک، کریستال، شیشه و اکستازی و...) می‌باشد.

بنا بر آنچه مطرح شد، پیشایندهای فردی و محیطی مصرف مواد سبک و سنگین در راستای مدل جامع زیر بررسی می‌شود.

فرضیه‌های تحقیق که در راستای اهداف تحقیق تدوین می‌شوند، عبارت‌اند از:

- مدل ساختاری متغیرهای تحقیق از برازش مناسبی برخوردار است.

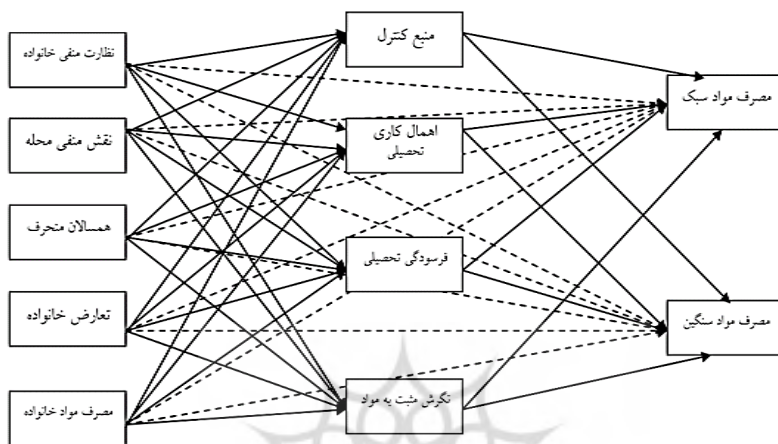
- بین متغیرهای نظارت خانواده، تعارض خانواده، مصرف مواد خانواده، محله، همسالان با میانجی‌گری منبع کنترل، اهمال‌کاری تحصیلی، فرسودگی تحصیلی و نگرش مثبت به مواد بر مصرف مواد در میان جوانان، مدل اندازه‌گیری برقرار می‌باشد.

- نظارت خانواده، تعارض خانواده، مصرف مواد خانواده، محله، همسالان، منبع کنترل، اهمال‌کاری تحصیلی، فرسودگی تحصیلی و نگرش مثبت به مواد بر مصرف مواد در میان جوانان اثر مستقیم دارند.

1. Self-reflectiveness

2. Agentic transactions

- نظارت خانواده، تعارض خانواده، مصرف مواد خانواده، محله، همسالان با میانجی‌گری منبع کنترل، اهمال‌کاری تحصیلی، فرسودگی تحصیلی و نگرش مثبت به مواد بر مصرف مواد در میان جوانان اثر غیرمستقیم دارند.

شکل ۱: مدل پیشنهادی مصرف مواد (سبک/سنگین) در بین جوانان

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش با توجه به هدف آن از نوع تحقیقات کاربردی و از لحاظ شیوه گردآوری داده‌ها به صورت مقطعی و تحلیل آنها به روش توصیفی و از نوع طرح‌های همبستگی مبتنی بر روش مدل‌یابی معادلات ساختاری^۱ (SEM) به‌طور خاص تحلیل مسیر^۲ است و رویکرد مبتنی بر کواریانس^۳ (CBSEM) براساس نرم‌افزار Amos 23 می‌باشد. این رویکرد به تخمین ضرایب مسیرها، بارهای عاملی با استفاده از به حداقل رساندن تفاوت بین ماتریس کواریانس مبتنی بر نمونه و ماتریس کواریانس مبتنی بر مدل می‌پردازد. همچنین از روش چهارگامی بارون و کنی^۴ و حداکثر درست‌نمایی^۵ (MLE) استفاده گردید که گام‌ها به ترتیب بررسی همبستگی متغیرهای برون‌زا با میانجی، متغیرهای میانجی با درون‌زا و رابطه متغیرهای برون‌زا از طریق متغیرهای میانجی با درون‌زا بررسی می‌شود (بارون و کنی، ۱۹۸۶). از آن‌جاکه این پژوهش، مطالعه میزان تغییرات در یک عامل (مصرف مواد) بر اثر تغییرات در چند عامل دیگر است، روش تحقیق از نوع همبستگی براساس تحلیل ماتریس همبستگی است که شناخت این رابطه با استفاده از روش مدل معادلات ساختاری

1. Structural Equation Model (SEM)
2. Path Analysis
3. Covariance-based Structural Equation Model (CBSEM)
4. Baron & Kenny
5. maximum likelihood estimation

(کرلینجر و پدهازر، ۱۳۹۴) صورت می‌گیرد.

در پژوهش حاضر، برای آزمون فرضیات مربوط به مدل مفهومی از روش تحلیل مسیر استفاده خواهد شد که مصرف مواد سبک و سنگین به‌عنوان متغیر درون‌زا و متغیرهای نظارت خانواده، تعارض خانواده، مصرف مواد خانواده، همسالان و محله به‌عنوان متغیرهای برون‌زا و منبع کنترل، اهمال‌کاری تحصیلی، فرسودگی تحصیلی و نگرش مثبت به مواد به‌عنوان متغیرهای میانجی در نظر گرفته شده است.

مدل‌سازی معادلات ساختاری، روش‌های برآورد حجم نمونه متفاوتی را معرفی می‌نماید. در زمینه برآورد بهینه برای مطالعات مربوط به مدل‌یابی معادله ساختاری نظرات متفاوتی وجود دارد. از جمله کلاین (۲۰۱۰) و لوهلین (۲۰۰۴)؛ به نقل از قاسمی و همکاران، (۱۳۹۰) معتقدند حجم نمونه کمتر از ۱۰۰ نامناسب و حجم‌های بالاتر از ۲۰۰ مطلوب است. مک‌کالوم (۲۰۰۱)؛ به نقل از قاسمی و همکاران، (۱۳۹۰) به اندازه بین ۳۰۰ تا ۴۰۰ اشاره می‌کند. هایر و همکاران (۲۰۰۸)؛ به نقل از هومن، (۱۳۹۳)، نیز به اندازه بین ۲۰۰ تا ۴۰۰ اشاره دارند. برای سازگاری با الگوی معادلات ساختاری تعداد نمونه باید حداقل ۱۵ برابر متغیرهای مشاهده شده باشد (استیونس، ۱۹۹۴، به نقل از هومن، ۱۳۹۳).

جامعه آماری پژوهش حاضر شامل کلیه جوانان شاغل به تحصیل در دانشگاه‌های شهر تهران در سال تحصیلی ۹۶-۱۳۹۵ است که بر اساس آخرین آمار آموزش عالی (به نقل از خبرگزاری مهر، ۱۳۹۵)، تهران ۸۷۲ هزار و ۹۶۴ نفر دانشجو دارد. در استان تهران تعداد ۱۴۱ مرکز علمی و دانشگاهی تعریف شده است (پایگاه مرجع دانشگاه‌های ایران، ۱۳۹۷). با توجه به این اطلاعات، در این پژوهش، پنج دانشگاه آزاد اسلامی، فرهنگیان، خوارزمی، علمی کاربردی و دانشگاه تهران به شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب و در ادامه از هر دانشگاه با توجه به حضور در پردیس آنها که متشکل از چندین دانشکده است، به‌صورت تصادفی حدود ۴۶۰ نفر (۵۴ نفر دختر، ۴۰۶ نفر پسر) انتخاب شدند.

درواقع، به دلیل جامعه آماری بزرگ تحقیق و واحد نمونه‌گیری که گروهی است، از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای (هر دانشگاه به‌عنوان یک خوشه) استفاده شد. بنابراین، معیارهای ورود به مطالعه عبارت بودند از: تمایل به همکاری و رضایت کامل شرکت‌کنندگان در پژوهش، سکونت در شهر تهران و قرار داشتن در محدوده سنی دانشجو.

جمع‌آوری اطلاعات از طریق تکمیل پرسشنامه خودگزارشی انجام شد و پس از تکمیل پرسشنامه، تمام اطلاعات در رایانه ثبت و با نرم‌افزار Spss نسخه ۲۴ و Amos نسخه ۲۳ تجزیه و تحلیل گردید.

بنابراین در این پژوهش، به‌منظور بررسی فرضیه‌های آماری از روش مدل معادلات ساختاری (تحلیل مسیر) استفاده می‌شود. ابزار جمع‌آوری اطلاعات، در این پژوهش، پرسشنامه و مقیاس است که از «پرسشنامه عوامل خطر ساز و حفاظت‌کننده مصرف مواد»^۱ (RAPI) (از سؤالات ۱۳ تا ۱۵ جهت سنجش مصرف مواد خانواده؛ از سؤالات ۲۴ تا ۲۷ شامل نظارت خانواده و از سؤالات ۲۸ تا ۳۶ شامل تعارض خانواده در پرسشنامه

مربوط به تحقیق).؛ «پرسشنامه بررسی وضعیت مصرف مواد» محمدخانی؛ «پرسشنامه اهمال‌کاری تحصیلی»^۱ (APS)؛ «پرسشنامه منبع کنترل» راتر^۲ (RLCS)؛ «پرسشنامه فرسودگی تحصیلی» مسلش^۳ - فرم دانشجویان (MBI) و «پرسشنامه اطلاعات جمعیت‌شناسی و پرسشهای زمینهای یا خصیصه‌ها» برای سنجش استفاده شده است.

همچنین متغیرهای تحقیق عبارت‌اند از: متغیر درون‌زا شامل مصرف مواد سبک و سنگین؛ متغیرهای برون‌زا شامل متغیرهای نظارت خانواده، تعارض خانواده، مصرف مواد خانواده، همسالان و محله و متغیرهای میانجی شامل متغیرهای منبع کنترل، اهمال‌کاری تحصیلی، فرسودگی تحصیلی و نگرش مثبت به مواد. آزمون الگوی بیرونی شامل بررسی پایایی و روایی سازه‌ها و ابزار پژوهش است. به منظور بررسی روایی سازه^۴ از شاخص‌های روایی همگرا^۵ و روایی تشخیصی^۶ یا واگرا^۷ و بارعاملی استفاده گردید. همچنین، برای برآورد هماهنگی درونی گویه‌های پرسشنامه‌ها از آلفای کرونباخ^۸ و پایایی مرکب (سازگاری درونی) بهره‌گیری شد.

شرط برقراری روایی سازه این است که اندازه پایایی مرکب^۹ (CR) از ۰/۶ بزرگتر و میانگین واریانس استخراج‌شده^{۱۰} (AVE) از ۰/۴ بزرگتر باشد (فورنل و لارکر^{۱۱}، ۱۹۸۱). به‌طورکلی پایایی مرکب (CR) نشان‌دهنده آن است که مقادیر به‌دست‌آمده از مؤلفه‌ها از حد معیار ۰/۷ بیشتر می‌باشد. همچنین نتایج میانگین واریانس‌های استخراجی (AVE) نشان می‌دهد که تمامی مؤلفه‌ها در مدل اندازه‌گیری، مقدار به‌دست‌آمده آن از حد معیار ۰/۵ بزرگتر می‌باشد که نشان‌دهنده روایی همگراست. همچنین ضریب پایایی مرکب باید از ضریب میانگین واریانس استخراج‌شده بزرگتر باشد. در این صورت هر سه شرط روایی همگرا وجود خواهد داشت (حبیبی، ۱۳۹۶). به‌طور خلاصه داریم:

$$CR > 0/7$$

$$AVE > 0/5$$

$$CR > AVE$$

برای روایی واگرا که بیانگر وجود همبستگی‌های جزئی بین شاخص‌های یک سازه و شاخص‌های سازه‌های دیگر است، از معیار فورنل و لارکر (۱۹۸۱) استفاده می‌شود که اشاره به این مسئله دارد که ریشه دوم مقادیر میانگین واریانس‌های استخراجی برای هر سازه بزرگتر از مقادیر همبستگی آن سازه با سازه‌های

1. Academic Procrastination Scale
2. Rotter Locus of control
3. Maslach Burnout Inventory
4. Construct validity
5. Convergent validity
6. Discriminant validity
7. Divergent validity
8. Cronbachs Alpha
9. Composite Reliability
10. Average Variance Extracted
11. Fornell & Larcker

دیگر است. از این رو، پرسشنامه‌های دارای روایی تشخیصی مناسبی است. بنابراین، موضوع مقادیر به دست آمده از AVE و CR پرسشنامه‌ها در این تحقیق، تأیید می‌گردد.

یافته‌های پژوهش

در یافته‌های تحقیق، توصیف‌های زمینه‌ای حاصل از پژوهش در جدول زیر ارائه شده است:

جدول ۱: مصرف مواد (سبک/ سنگین) برحسب دانشگاه

دانشگاه												
مصرف سبک	تعداد	آزاد اسلامی		فرهنگیان		خوارزمی		علمی-کاربردی		تهران		
		درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
مصرف سبک	۱۰۵	۷۸/۹۴	۱۳	۴۳/۳۳	۴۹	۶۲/۸۲	۷۱	۵۸/۱۹	۴۸	۴۹/۴۸	۲۸۶	۶۲/۱۷
مواد سنگین	۱۷	۱۲/۷۸	۲	۶/۶۶	۱۶	۲۰/۵۱	۳۶	۲۹/۵۰	۵	۵/۱۵	۷۶	۱۶/۵۲
عدم مصرف	۱۱	۸/۲۷	۱۵	۵۰	۱۳	۱۶/۶۶	۱۵	۱۲/۲۹	۴۴	۴۵/۳۶	۹۸	۲۱/۳۰
جمع	۱۳۳	۱۰۰	۳۰	۱۰۰	۷۸	۱۰۰	۱۲۲	۱۰۰	۹۷	۱۰۰	۴۶۰	۱۰۰

از لحاظ مصرف مواد (سبک و سنگین)، ۲۸۶ نفر (۶۲/۲ درصد) به مصرف مواد سبک و ۷۶ نفر به مصرف مواد سنگین می‌پرداختند.

جدول ۲: اطلاعات جمعیت‌شناختی

متغیر	زیرمجموعه	فراوانی	درصد فراوانی
سن	۱۷-۲۰	۱۸۰	۳۹/۱
	۲۱-۲۵	۲۲۲	۴۸/۳
	۲۶-۳۰	۵۸	۱۲/۶
جنسیت	مونث	۵۴	۱۱/۷
	مذکر	۴۰۶	۸۸/۳
ترتیب تولد	فرزند نخست	۲۰۴	۴۴/۳
	فرزند آخر	۱۰۷	۲۳/۳
	فرزند وسط	۱۴۹	۳۲/۴
وضعیت تحصیلی پدر	بی‌سواد	۱۲	۲/۶
	ابتدایی	۲۴	۵/۲
	سیکل	۵۲	۱۱/۳
	دبیرستان	۴۸	۱۰/۴
	دیپلم	۱۸۷	۴۰/۷
	فوق‌دیپلم	۷۲	۱۵/۷
فوق‌لیسانس و بالاتر	لیسانس	۵۶	۱۲/۲
	فوق‌لیسانس و بالاتر	۹	۰/۲

۲/۲	۱۰	بیکار	
۸	۳۷	کارگر	
۲۴/۱	۱۱۱	کارمند	
۱/۳	۶	فرهنگی	وضعیت شغلی پدر
۰/۲	۱	نظامی	
۵۳/۳	۲۴۵	آزاد	
۱۰/۹	۵۰	بازنشسته	
۵/۷	۲۶	بی سواد	
۱۳/۷	۶۳	ابتدایی	
۲۰/۲	۹۳	سیکل	
۲۴/۱۸	۱۱۴	دبیرستان	وضعیت تحصیلی مادر
۲۴/۳	۱۱۲	دیپلم	
۳/۵	۱۶	فوق دیپلم	
۶/۵	۳۰	لیسانس	
۱/۳	۶	فوق لیسانس و بالاتر	
۸۳/۹	۳۸۶	خانه دار	
۰/۷	۳	کارگر	
۴/۶	۲۱	کارمند	وضعیت شغلی مادر
۱/۳	۶	فرهنگی	
۶/۵	۳۰	آزاد	
۳	۱۴	بازنشسته	

همچنین ۳۹/۱ درصد (۱۸۰ نفر) در رده سنی ۲۰-۱۷؛ ۴۸/۳ درصد (۲۲۲ نفر) در رده سنی ۲۵-۲۱ و ۱۲/۶ درصد (۵۸ نفر) در رده سنی ۳۰-۲۶ قرار داشتند. از لحاظ شغل پدر، ۱۰ نفر (۲/۲ درصد) بیکار؛ ۳۷ نفر (۸ درصد) قشر کارگر؛ ۱۱۱ نفر (۲۴/۱ درصد) کارمند؛ ۶ نفر (۱/۳ درصد) فرهنگی؛ ۱ نفر (۰/۲ درصد) نظامی؛ ۲۴۵ نفر (۵۳/۳ درصد) مشاغل آزاد و ۵۰ نفر (۱۰/۹ درصد) بازنشسته بودند. از لحاظ شغل مادر، ۳۸۶ نفر (۸۳/۹ درصد) خانه دار؛ ۳ نفر (۰/۷ درصد) قشر کارگر؛ ۲۱ نفر (۴/۶ درصد) کارمند؛ ۶ نفر (۱/۳ درصد) فرهنگی؛ ۳۰ نفر (۶/۵ درصد) مشاغل آزاد و ۱۴ نفر (۳ درصد) بازنشسته بودند.

تعیین بررسی اولیه تحلیل شامل بررسی داده‌های پرت و نرمالی داده‌ها از روی نمونه: چولگی در حقیقت معیاری از وجود یا عدم تقارن تابع توزیع می‌باشد. برای یک توزیع کاملاً متقارن چولگی صفر و برای یک توزیع نامتقارن با کشیدگی به سمت مقادیر بالاتر چولگی مثبت و برای توزیع نامتقارن با کشیدگی به سمت مقادیر کوچکتر مقدار چولگی منفی است. بازه معیار در حالت کلی معمولاً چولگی و کشیدگی در بازه کمتر (۲ تا -۲) باشند، توزیع داده‌ها نرمال است (یاسمینی نژاد و گل محمدیان، ۱۳۹۰). مطابق با جدول زیر، آماره‌های کشیدگی و چولگی در سطح مناسب قرار دارند.

جدول ۳: چولگی و کشیدگی داده‌ها و فرض نرمال بودن متغیرهای پژوهش

کشیدگی		چولگی		متغیر
خطای استاندارد	آماره	خطای استاندارد	آماره	
۰/۲۲۷	-۰/۲۷۰	۰/۱۱۴	۰/۶۷۸	نظارت منفی خانواده
۰/۲۲۷	۰/۲۴۲	۰/۱۱۴	-۰/۴۶۳	نقش منفی محله
۰/۲۲۷	-۰/۴۷۷	۰/۱۱۴	-۰/۴۴۵	همسالان منحرف
۰/۲۲۷	-۱/۱۳۷	۰/۱۱۴	-۰/۴۱۷	تعارضات خانواده
۰/۲۲۷	-۱/۲۷۸	۰/۱۱۴	-۰/۸۵۳	مصرف مواد در خانواده
۰/۲۲۷	-۰/۰۱۵	۰/۱۱۴	۰/۳۶۶	منبع کنترل
۰/۲۲۷	۰/۵۷۷	۰/۱۱۴	-۰/۶۹۵	اهمال کاری تحصیلی
۰/۲۲۷	۲/۹۰۴	۰/۱۱۴	-۰/۷۴۶	فرسودگی تحصیلی
۰/۲۲۷	-۰/۴۷۰	۰/۱۱۴	-۰/۹۴۲	نگرش مثبت به مواد
۰/۲۲۷	۱/۲۲۷	۰/۱۱۴	۱/۸۰۹	مصرف مواد سبک
۰/۲۲۷	-۰/۰۲۳	۰/۱۱۴	۱/۴۰۶	مصرف مواد سنگین

با توجه به بررسی و تصحیحات انجام شده در زمینه نرمالی داده‌ها با آزمون‌های کولموگروف-اسمیرنوف، جعبه‌ای و ماهالانوبیس می‌توان نتیجه گرفت که در حال حاضر، داده‌ها به‌طور قطع نرمال می‌باشند و می‌توان تحلیل استنباطی داده‌ها را به انجام رساند.

در مدل اندازه‌گیری، ارتباط نشانگرها یا همان سؤالات پرسشنامه با سازه‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد. در واقع تا ثابت نشود نشانگرها یا همان سؤالات پرسشنامه، متغیرهای پنهان را به خوبی اندازه‌گیری کرده‌اند، نمی‌توان روابط را مورد آزمون قرار داد. لذا برای اثبات این که مفاهیم به خوبی اندازه‌گیری شده‌اند، از مدل اندازه‌گیری یا تحلیل عاملی تأییدی استفاده می‌شود. به این شکل که اگر بار عاملی هر نشانگر با سازه خود دارای مقادیر پیش‌بینی بالاتر از ۰/۳۰ باشد، در این صورت این نشانگر از دقت لازم برای اندازه‌گیری آن سازه یا صفت مکنون برخوردار است.

جدول زیر مقادیر شاخص‌های برازش حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها را پس از چهار گام تصحیح، نشان می‌دهد. مقدار RMSEA برابر با ۰/۰۴۳ است، لذا این مقدار کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد که نشان‌دهنده این است که میانگین مجذور خطاهای مدل مناسب است و مدل قابل قبول می‌باشد. همچنین مقدار کای دو به درجه آزادی (۲/۵۱۳) بین ۱ و ۳ می‌باشد و میزان شاخص CFI، GFI و NFI نیز تقریباً برابر و بزرگتر از ۰/۹ می‌باشد که نشان می‌دهند مدل ساختاری متغیرهای پژوهش، مدل مناسبی است و تأیید می‌گردد.

جدول ۴: شاخص‌های برازش حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها و متغیرها پس از تصحیح

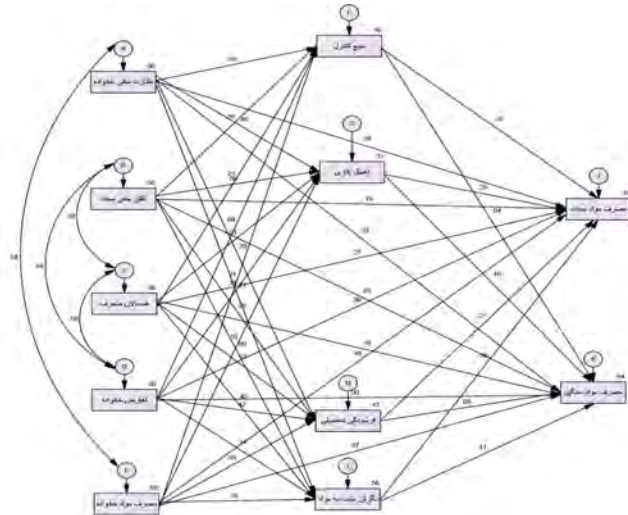
شاخص	شاخص‌های نیکویی برازش	مقادیر مطلوب	مقادیر به دست آمده بعد از اصلاح	نتیجه‌گیری
	آزمون نیکویی برازش مجذور کای (χ^2)	Nil	۲۵۶/۳۴	-
مطلق	شاخص نیکویی برازش (GFI)	≥ 0.9	۰/۹۴۷	برازش قابل قبول
	شاخص نیکویی برازش تعدیل شده (AGFI)	≥ 0.9	۰/۹۳۱	برازش قابل قبول
	شاخص استاندارد شده برازش (NFI)	≥ 0.9	۰/۹۲۸	برازش قابل قبول
تطبیقی	شاخص برازش تطبیقی (CFI)	≥ 0.9	۰/۹۵۴	برازش قابل قبول
	شاخص برازش تطبیقی (TLI)	≥ 0.9	۰/۹۷۲	برازش قابل قبول
	شاخص برازش نسبی (RFI)	≥ 0.9	۰/۹۴۴	برازش قابل قبول
	شاخص برازش هنجار شده (PNFI)	≥ 0.5	۰/۵۰۱	برازش قابل قبول
مقتصد	ریشه خطای میانگین مجذورات تقریب (RMSEA)	≤ 0.05	۰/۰۴۳	برازش قابل قبول
	نسبت مجذور کای به درجات آزادی (χ^2/df)	≥ 3	۲/۵۱۳	برازش قابل قبول
	درجه آزادی (df)	≥ 1	۱۰۲	
	(p-value)	≥ 0.05	۰/۰۰۰	برازش قابل قبول

همچنین، مقادیر استاندارد شده و استاندارد نشده مسیرهای پیش‌بینی متغیرهای پژوهش برون‌زا را بر متغیر درون‌زا و متغیرهای میانجی با یکدیگر و پیش‌بینی متغیرهای مشاهده شده اول بر متغیرهای مشاهده شده نهایی را با توجه به مقدار t به دست آمده، پیش‌بینی معناداری را نشان می‌دهد.

تحلیل اثر مستقیم متغیرها: با توجه به جدول زیر، مسیرهای مستقیم توسط متغیرهای نظارت منفی خانواده، نقش منفی محله، همسالان منحرف، تعارضات خانواده، مصرف مواد در خانواده، منبع کنترل، اهمال‌کاری تحصیلی، فرسودگی تحصیلی و نگرش مثبت به مواد اثر مستقیم معنادار بر مصرف مواد سبک و مصرف مواد سنگین دارا می‌باشند.

تحلیل اثر غیر مستقیم: با توجه به جدول زیر، مشاهده می‌گردد که از مسیر غیر مستقیم در نظر گرفته شده با توجه به مقادیر استاندارد شده (β)، استاندارد نشده (b) و معناداری به دست آمده، متغیرهای نظارت منفی خانواده، نقش منفی محله، همسالان منحرف، تعارضات خانواده، مصرف مواد در خانواده با میانجی‌گری منبع کنترل، اهمال‌کاری تحصیلی، فرسودگی تحصیلی، نگرش مثبت به مواد اثر غیر مستقیم معنادار بر مصرف مواد سبک و مصرف مواد سنگین با توجه به مقدار به دست آمده دارای واریانس تبیین شده (R^2) می‌باشند.

در اینجا مدل نهایی ارائه شده است:

شکل ۲: مدل نهایی مسیرهای آزمون شده به همراه آماره‌های پیش‌بینی استاندارد شده پس از تصحیح

با توجه به آماره‌های به دست آمده از سه شاخص اساسی مطلق، تطبیقی و مقتصد، مدل پژوهش مورد تأیید واقع گردید و به طور کلی ۹ متغیر توان پیش‌بینی و تبیین ($R^2=0/44$) از متغیر مصرف مواد سبک و ($R^2=0/64$) از متغیر مصرف مواد سنگین را دارا می‌باشند. همچنین نقش میانجی منبع کنترل، اهمال‌کاری تحصیلی، فرسودگی تحصیلی، نگرش مثبت به مواد در مسیر غیر مستقیم نظارت منفی خانواده، نقش منفی محله، همسالان منحرف، تعارضات خانوادگی، مصرف مواد در خانواده بر مصرف مواد سبک و مصرف مواد سنگین با توجه به روش برآورد حداکثر درست‌نمایی (ML) مورد تأیید واقع گردید و به طور کلی مدل تأیید شد.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از انجام این پژوهش، تدوین مدل مصرف مواد مخدر سبک و سنگین بر اساس پیش‌بینی‌های فردی و محیطی (منبع کنترل، اهمال‌کاری تحصیلی، فرسودگی تحصیلی، نگرش مثبت به مواد، نظارت خانوادگی، تعارضات خانوادگی، مصرف مواد خانوادگی، همسالان و محله) در بین دانشجویان دانشگاه‌های شهر تهران در سال ۱۳۹۶ بوده است.

در اغلب مطالعات مربوط به دو دهه گذشته پیرامون سوء مصرف مواد، اعتماد به عنوان یکی از رفتارهای پرخطر به حساب آمده است (بوتوین، ۲۰۰۳ و زاگرمین، ۲۰۰۸). طبق نظریه شناختی-اجتماعی بندورا، عملکرد افراد متأثر از شبکه گسترده‌ای از تأثیرات با ساختار اجتماعی است که در این تبادلات عاملی، افراد به منزله تولیدکننده و نیز محصول سیستم‌های اجتماعی هستند (بندورا، ۲۰۰۱). براساس این نظریه، پیش‌بینی‌های فردی-از جمله: منبع کنترل، اهمال‌کاری تحصیلی، فرسودگی تحصیلی، نگرش مثبت به مواد- و پیش‌بینی‌های

محیطی - از جمله: نظارت خانواده، تعارض خانواده، مصرف مواد خانواده، همسالان و محله - با تأثیر متقابل برهم، رفتار فرد را معین می‌کنند.

بنابراین، پژوهش حاضر با توجه به موضوع و اهداف بر نظریه شناختی - اجتماعی بندورا استوار است. در این پژوهش، ۴۶۰ دانشجوی (۵۴ نفر دختر و ۴۰۶ نفر پسر) از دانشگاه‌های شهر تهران به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای مشارکت داشته‌اند که به پرسشنامه‌های عوامل خطر ساز و حفاظت‌کننده مصرف مواد (RAPI)؛ بررسی وضعیت مصرف مواد؛ اهمال‌کاری تحصیلی (APS)؛ منبع کنترل راتر (RLCS) و پرسشنامه فرسودگی تحصیلی مسلش - فرم دانشجویان (MBI) پاسخ دادند. داده‌های حاصل از تجزیه و تحلیل با استفاده از روش تحلیل مسیر نشان داد که مدل ارائه شده، از برازش مناسبی برخوردار است و فرضیه‌های تحقیق مورد تأیید قرار گرفتند که در این بخش به بحث و بررسی آنها پرداخته می‌شود.

با توجه به نتایج به دست آمده از تحلیل انجام شده، می‌توان گفت که به‌طور کلی مدل پژوهش دارای برازش مناسب است و ۹ متغیر توان پیش‌بینی و تبیین ($R^2=0/44$) از متغیر مصرف مواد سبک و ($R^2=0/64$) از متغیر مصرف مواد سنگین را دارا می‌باشند.

طبق نتایج تحقیقات متعدد، استفاده از انواع مواد به هم وابسته هستند و مصرف‌کنندگان هر نوع از مواد احتمال بیشتری دارد که انواع دیگر مواد را تجربه کنند. همچنین بیشتر کسانی که مواد (سنگین) مصرف می‌کنند، در ابتدا در معرض خطر سیگار (مواد سبک) بوده‌اند. به بیان دیگر، عوامل خاص گرایش به مصرف مواد، ابتدا فرد را متمایل به مصرف مواد سبک می‌کند و معمولاً به موازات یا پس از آن به مصرف مواد اعتیادآور (مواد سنگین) منجر می‌شود. یکی از نظریاتی که در مورد اعتیاد و گرایش به مصرف مواد مخدر وجود دارد «فرضیه دروازه^۱» است (وانیوکوف^۲، ۲۰۱۲؛ به نقل از احتشامی، ۱۳۹۴). براساس این فرضیه، استفاده از مواد مخدر با سوء مصرف یک ماده قانونی (مخدر نرم) شروع می‌شود و در مسیر گسترش و تکامل به ماده مخدر سخت می‌رسد. بنابراین، مصرف مواد سبک مقدمه‌ای برای مصرف سایر مواد است و براساس «نظریه مرحله‌ای یا پله‌ای» کاندل نیز برنامه پیشگیری باید در ابتدا مصرف مواد سبک را هدف خود قرار دهد. از این رو در پژوهش حاضر، عوامل و روابط مؤثر برای مصرف مواد سبک و سنگین، معنادار بوده و مدل برای هر دو نوع از برازش مناسب برخوردار است.

نقش میانجی منبع کنترل، اهمال‌کاری تحصیلی، فرسودگی تحصیلی، نگرش مثبت به مواد در مسیر غیر مستقیم نظارت منفی خانواده، نقش منفی محله، همسالان منحرف، تعارضات خانواده، مصرف مواد در خانواده بر مصرف مواد سبک و مصرف مواد سنگین با توجه به روش برآورد حداکثر درست‌نمایی (ML) مورد تأیید واقع گردید. به‌طور کلی مدل از برازش مناسبی برخوردار و مدل اندازه‌گیری برقرار بود. همچنین اعتبار آزمون‌ها به روش آلفای کرونباخ، مورد تأیید قرار گرفت. به‌طور کلی، پرسشنامه‌ها دارای روایی بالایی است و از اعتبار بالایی نیز برخوردار است. اکثر ضرایب همبستگی گزارش شده در این تحقیق، مشابه همان ضرایبی است

1. Gate Hypothesis

2. Vanyukov

که مؤلفان پرسشنامه گزارش کرده‌اند.

با توجه به نتایج تحلیل انجام شده متغیرهای نظارت منفی خانواده، نقش منفی محله، همسالان منحرف، تعارضات خانواده، مصرف مواد در خانواده با میانجی‌گری منبع کنترل، اهمال‌کاری تحصیلی، فرسودگی تحصیلی، نگرش مثبت به مواد اثر غیرمستقیم معنادار بر مصرف مواد سبک و مصرف مواد سنگین دارند. این یافته‌ها همسو با نتایج تحقیق فریس و همکاران (۲۰۱۷)، مور و همکاران (۲۰۱۷)، ممیز و همکاران (۱۴۰۰) و تالیخ و همکاران (۲۰۱۸) حاکی از تأثیر غیرمستقیم متغیرهای درگیر در بحث مصرف مواد است. طبق نظریه شناختی-اجتماعی بندورا نیز، یادگیری رفتار مصرف مواد در فرد می‌تواند از طریق تقلید و سرمشق قرار دادن الگوی‌های نقش از قبیل خانواده، همسالان و افراد محله اتفاق افتد؛ یعنی فرد با مشاهده مصرف مواد، توسط خانواده، همسال و حتی افراد محله آن رفتار را کسب می‌کند.

همچنین، می‌توان گفت که نظارت خانواده، تعارضات خانواده، مصرف مواد خانواده، محله، همسالان، منبع کنترل، اهمال‌کاری تحصیلی، فرسودگی تحصیلی و نگرش مثبت به مواد بر مصرف مواد در میان جوانان اثر مستقیم دارند. در تحلیل اثر مستقیم متغیرها، مسیرهای مستقیم توسط متغیرهای نظارت منفی خانواده، نقش منفی محله، همسالان منحرف، تعارضات خانواده، مصرف مواد در خانواده، منبع کنترل، اهمال‌کاری تحصیلی، فرسودگی تحصیلی، نگرش مثبت به مواد اثر مستقیم معنادار بر مصرف مواد سبک و سنگین دارا می‌باشند. در ریشه‌شناسی اعتیاد، زمینه‌های اجتماعی به‌عنوان یکی از زمینه‌های مهم در گرایش به سوءمصرف مورد توجه است. از میان علل و زمینه‌های اجتماعی، زمینه‌های خانوادگی در چند دهه گذشته، توجه بسیاری از محققان و صاحب‌نظران مسائل اجتماعی را به خود جلب کرده است.

در زمینه رابطه نظارت خانوادگی با مصرف مواد فرد، این نتایج همسو با نتایج تحقیقات مور^۱ و همکاران (۲۰۱۷) و شهریاری و همکاران (۱۳۹۲) است که نشان می‌دهد سرپرستی و نظارت خانواده‌ها می‌تواند تأثیر زیادی بر پیشگیری از اعتیاد و گرایش به مواد مخدر داشته باشد. در مورد تعارضات خانوادگی با مصرف مواد فرد، این یافته با نتایج تحقیقات یین^۲ و همکاران (۲۰۰۷)، پیکو و کواکس^۳ (۲۰۱۰) و محمدخانی (۱۳۸۶) مطابقت دارد که تعارضات خانواده، یکی از قوی‌ترین عوامل اجتماعی است که بر مصرف مواد تأثیر می‌گذارد.

درباره ارتباط مصرف مواد خانواده با مصرف مواد فرد، این یافته با بیشتر نتایج تحقیقات (نظیر برنارد^۴ (۲۰۰۷) و محمودی و همکاران (۱۳۹۴) در زمینه مصرف مواد توسط اعضای خانواده تطابق دارد که یافته‌های آنها نشان می‌دهند که فرزندان خانواده‌هایی که اعضای آن مشروب می‌خورند یا مواد مصرف می‌کنند، بیشتر در معرض ابتلا به مصرف مواد و الکل هستند. به‌طورکلی، محیط ایمن و عاری از مشکلات مصرف مواد توسط اعضای خانواده، پیوستگی عاطفی و داشتن رابطه گرم و به‌دور از تعارضات در خانواده و والدگری و نظارت صحیح والدین به‌عنوان سپری محکم در برابر آسیب‌های روانی و مصرف مواد است. بر اساس نظر برنارد (۲۰۰۷)،

1. More

2. YEN

3. Piko and Kovacs

4. Barnard

مشکل مصرف مواد، خانواه را مانند یک موج جزر و مدی قرار می دهد که درگیر سرزنش، سرخوردگی، ترس و انزوا می نماید.

در زمینه رابطه همسالان با مصرف مواد فرد، یافته های این تحقیق در کنار مطالعات انجام شده توسط هوفمن و استیفن^۱ (۲۰۱۴) و محمودی و همکاران (۱۳۹۴) در کنار نظریه های کنترل اجتماعی، نظریه گروه همسال، نظریه شناختی- اجتماعی بندورا و الگوی رشد اجتماعی نیز نشان می دهند که ارتباط با همسالان منحرف، یکی از قوی ترین پیش بینی کننده های مصرف مواد در بین جوانان است.

در زمینه رابطه محله با مصرف مواد، این یافته همسو با نتایج تحقیقات بویز^۲ و همکاران (۲۰۰۳)، اتکنسیون و همکاران (۱۳۹۵) و محمودی و همکاران (۱۳۹۴) و همچنین با پیش فرض رویکرد نظری مکتب شیکاگو نشان می دهد که محلات آسیب پذیر زمینه را برای گرایش جوانان به مصرف مواد مخدر مهیا می سازند. تئوری بوم شناسی انسانی نیز محله را به عنوان عامل مؤثر بر جرم و آسیب های اجتماعی می داند. مسئله مصرف مواد به عنوان مهمترین شاخص آسیب پذیری محله (بخصوص در کلان شهر تهران) و شیوع آن در میان اقشار مختلف (بخصوص جوانان) به دلیل حساسیت این دوره از زندگی و نقش آن در زندگی آینده افراد، از اهمیت ویژه ای برخوردار است.

در مورد رابطه منبع کنترل با مصرف مواد فرد، یافته های تحقیق همسو با نتایج تحقیقات مالتبی^۳ و همکاران (۲۰۱۳) و ارچه و همکاران^۴ (۲۰۱۲) نشان می دهد اشخاص دارای منبع کنترل بیرونی، به خاطر منبع کنترل بیرون از خودشان، احساس می کنند که بر سر نوشت شان کنترل کمتری دارند. افرادی که دارای منبع کنترل بیرونی اند، بیشتر دچار تنش روحی شده و مستعد ابتلا به اختلالات می باشند؛ یعنی، احتمالاً به دلیل نبود یک کنترل کننده درونی، مواد به عنوان کنترل کننده خارجی وارد عمل می شود.

در زمینه رابطه نگرش مثبت به مواد با مصرف مواد فرد، این یافته با نتایج تحقیقات فریس^۵ و همکاران (۲۰۱۷)، هوهمن^۶ و همکاران (۲۰۱۴)، جهان شاه لو و همکاران (۱۳۹۵) و یعقوبی و همکاران (۱۳۹۴) همسو است که بین شروع مصرف مواد و نگرشها و باورهای فرد درباره مواد ارتباط وجود دارد. در واقع دانشجویانی که نگرش منفی تری نسبت به مواد دارند، میزان کمتری از مصرف را در میان خود گزارش کرده اند.

درباره ارتباط اهمال کاری تحصیلی با مصرف مواد فرد، این نتایج با یافته های تحقیقات وستگیت^۷ و همکاران (۲۰۱۷)، توکلی و دهکردیان (۱۳۹۲)، محسن زاده و همکاران (۱۳۹۵) تطبیق دارد که اهمال کاری تحصیلی و متغیرهای بین فردی، حاکی از معناداری ارتباط اهمال کاری تحصیلی با مصرف مواد سبک و سنگین در بین دانشجویان است.

1. Hoffmann and Stephen

2. Boys

3. Maltby

4. Ersche

5. Friis

6. Hohman

7. Westgate

در مورد رابطه فرسودگی تحصیلی با مصرف مواد فرد، این یافته با نتایج تالیح و همکاران^۱ (۲۰۱۸)، تحقیقات سلم‌آبادی و همکاران (۱۳۹۴)، شفیع و همکاران (۱۳۹۱) همسو است که فرسودگی تحصیلی می‌تواند به‌عنوان یکی از عوامل پیش‌بینی‌کننده گرایش به مواد مخدر مطرح باشد که تأثیرات منفی بر پیشرفت تحصیلی نیز دارد. همچنین یافته‌های این تحقیق، با تحقیقات آلمدیا و همکاران^۲ (۲۰۱۸) همسویی دارد که طبق یافته‌های آنها در خاورمیانه در بین دانشجویان، بین فرسودگی و استفاده از مواد مخدر ارتباط معنادار وجود دارد.

به‌طورکلی با مروری بر مبانی نظری اعتیاد به‌خصوص نظریه‌های مربوط به علل و انگیزه‌های مصرف مواد در حوزه‌های علوم اجتماعی، علوم رفتاری و علوم زیستی و پزشکی می‌توان گفت که گرایش به مصرف مواد رفتار اعتیادی نتیجه تعامل عوامل گوناگون است.

در مورد علل ریشه‌ای مصرف مواد مخدر، توافق خاصی وجود ندارد؛ به‌طوری‌که پیشایندهای مرتبط با مصرف مواد متعدد و متنوع هستند و شامل حیطه‌های متعدد عوامل فردی و محیطی می‌شود. در این میان، هیچ عاملی به‌تنهایی شرط لازم و کافی برای مصرف مواد نیست و کثرت، تعامل و ترکیب عوامل خطر ساز منجر به مصرف یا عدم مصرف مواد می‌شوند که در این تحقیق سعی شد تا نقش مجموعه‌ای از عوامل (پیشایندهای فردی و محیطی) بر مصرف مواد سبک و سنگین در میان جوانان در قالب تدوین مدل مورد بررسی قرار گیرد.

1. Talih

2. Almeida.

منابع

- اتکنسیون، ریتال؛ آتیکسون، ریچاردس وهیلگارد، ارنستر. (۱۳۹۵). *زمینه روانشناسی (جلد ۱)*. گروه مترجمان. انتشارات رشد
- احتشامی، علی. (۱۳۹۴). «سیگار: دروازه ورود به اعتیاد». فصلنامه سلامت اجتماعی و اعتیاد. دوره ۲، شماره ۵، صص ۷-۱۰۲.
- بوالهری، جعفر؛ طارمیان، فرهاد و پیروی، حمید. (۱۳۸۵). *شیوع‌شناسی مصرف مواد و عوامل خطر و محافظت‌کننده در دانشجویان شهر تهران*. تهران: دفتر مرکزی مشاوره وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
- توکلی، محمدعلی و دهکردیان، پریرسا. (۱۳۹۲). «پیش‌بینی اعتیادپذیری دانشجویان بر اساس متغیرهای جمعیت‌شناختی، اهمال‌کاری تحصیلی و متغیرهای بین‌فردی». فصلنامه اعتیادپژوهی سوءمصرف مواد. سال ۷، شماره ۲۸، صص ۲۳-۴۱.
- جهان‌شاه‌لو، مرتضی؛ محمدخانی، شهرام؛ امیری، حمید؛ فخاری، آفاق و حسینی، سپیده. (۱۳۹۵). «عوامل خطر ساز و محافظت‌کننده فردی، خانوادگی و اجتماعی گرایش به مصرف مواد در دانشجویان». مجله سلامت اجتماعی. دوره ۳، شماره ۲، صص ۱۲۷-۱۳۷.
- حبیبی، آرش. (۱۳۹۶). *مدل‌یابی معادلات ساختاری و تحلیل عاملی (آموزش کاربردی نرم‌افزار LISREL)*. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی
- خبرگزاری مهر. (۱۳۹۵). *جدیدترین آمار آموزش عالی؛ جدول آمار دانشجو در استان‌ها*. سایت خبرگزاری مهر.
- سازمان ملل متحد در ایران. (۲۰۱۵). *مواد مخدر*. سایت سازمان ملل متحد در ایران. <http://www.un.org.ir>
- سلم‌آبادی، مجتبی؛ سلیمی بجستانی، حسین؛ خیامی آبیز، حمزه و جوان، رضا. (۱۳۹۴). «سهم ابعاد فرسودگی تحصیلی، تاب‌آوری و استرس ادراک‌شده در پیش‌بینی گرایش به اعتیاد دانش‌آموزان». فصلنامه علمی و پژوهشی اعتیادپژوهی. دوره ۹، شماره ۳۳، صص ۲۱-۳۹.
- سهرابی، فرامرز؛ هادیان، مینا؛ دائمی، حمیدرضا و اصغر نژاد فرید، علی اصغر. (۱۳۸۷). «اثر بخشی برنامه آموزشی رفتارهای سالم در نگرش دانشجویان نسبت به سوءمصرف مواد». مجله علوم رفتاری. دوره ۲، شماره ۳، صص ۲۰۹-۲۲۰.
- سیف، علی‌اکبر. (۱۳۹۴). *روانشناسی پرورشی نوین (روانشناسی یادگیری و آموزش)*. تهران: نشر دوران
- شفیعی، نعمت‌الله؛ شمسی، افضل و قادری، مصعب. (۱۳۹۱). «بررسی همبستگی مواد مخدر، الکل، سیگار و داروهای اعصاب و روان با پیشرفت تحصیلی در دانشجویان بم». فصلنامه مدیریت ارتقای سلامت. دوره ۲، شماره ۱، صص ۴۹-۵۸.
- شهرداری تهران. (۱۳۹۰). *گزارش آسیب‌های اجتماعی در شهر تهران*. وبگاه شهرداری تهران.

- شهریاری، شیرین؛ دستجردی، رضا؛ حجت‌زاده، نسرين؛ کیخایی، راضیه و رمضان، عباسعلی. (۱۳۹۲). «نقش و کارکرد خانواده در گرایش دانشجویان به اعتیاد و سوء مصرف مواد». فصلنامه علمی-پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی زابل. سال ۵، شماره ۴.
- صرامی، حمید. (۱۳۸۸). «اعتماد به نفس (مهم‌ترین عامل در پیشگیری از گرایش فرزندان به رفتارهای پرخطر)». ماهنامه آموزشی- تربیتی پیوند وزارت آموزش و پرورش. شماره ۳۶۳.
- طاهری‌نیا، مهرانگیز و یوسفی، فریده. (۱۳۹۳). «اهمال‌کاری تحصیلی نوجوانان در گونه‌های مختلف خانواده بر اساس مدل بافت‌نگر فرآیند و محتوای خانواده». دو فصلنامه مشاوره کاربردی. دوره ۴، شماره ۲، صص ۴۹-۶۸.
- قاسمی، نظام‌الدین؛ ربیعی، مهدی؛ حقایق، سیدعباس و پالاهنگ، حسن. (۱۳۹۰). «مقایسه سطح هیجان‌خواهی، راهبردهای مقابله‌ای و میزان آسیب‌پذیری در برابر استرس در بین معتادان تحت درمان نگهدارنده با متادون و افراد سالم». اعتیادپژوهی. دوره ۵، شماره ۱۸، صص ۷-۲۰.
- کدیور، پروین. (۱۳۹۳). روانشناسی تربیتی. تهران: نشر سمت
- کرلینجر، فردریک نیکلز و پدهازور، الازار جی. (۱۳۹۴). رگرسیون چندمتغیری در پژوهش رفتاری. حسن سرایی. تهران: سمت
- محسن‌زاده، فرشاد؛ جهان‌بخشی، زهرا؛ کشاورز افشار، حسین؛ افطاری، شکوه و گودرزی، رضا. (۱۳۹۵). «نقش ترس از شکست و ویژگی‌های شخصیتی در پیش‌بینی اهمال‌کاری تحصیلی دانش‌آموزان». مجله روانشناسی مدرسه. دوره ۵، شماره ۲، صص ۹۲-۱۰۸.
- محمدخانی، شهرام. (۱۳۸۶). «مدل ساختاری مصرف مواد در نوجوانان در معرض خطر: ارزیابی اثر مستقیم و غیرمستقیم عوامل فردی و اجتماعی». فصلنامه پژوهش در سلامت روانشناختی، دانشگاه تربیت‌معلم، قطب علمی روانشناسی استرس، دوره ۱، شماره ۲، صص ۵-۱۴.
- محمدخانی، شهرام. (۱۳۸۸). «عوامل خطر ساز و حفاظت‌کننده خانوادگی مصرف مواد در نوجوانان». مجموعه مقالات نخستین کنگره کشوری پیشگیری از سوء مصرف مواد. تهران: دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.
- محمودی، غفارعلی؛ نورمحمدی، حسن؛ عزیزپور فرد، یونس و فرهادی، علی. (۱۳۹۴). «بررسی علل گرایش به مواد مخدر از نظر بیماران با تشخیص مسمومیت مواد مخدر و اعتیاد مراجعه‌کننده به بیمارستان‌های آموزشی شهر خرم‌آباد». فصلنامه علمی- پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی لرستان. دوره ۱۷، شماره ۱، صص ۵۵-۶۲.
- ممیز، احمدرضا؛ گلشنی، علیرضا و طالبیان، محمد حسن. (۱۴۰۰). «نقش سیاست‌گذاری آموزشی در تغییر آگاهی و نگرش (درک خطر) نوجوانان و جوانان در پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر». فصلنامه علمی اعتیادپژوهی. ۱۵ (۶۱)، صص ۱۱۹-۱۴۴.

- مولایی، مهری و هاشمی، جواد. (۱۳۹۶). «راهکارهای مقابله با گرایش به مصرف مواد مخدر». فصلنامه سلامت اجتماعی و اعتیاد. سال ۴، شماره ۱۳، صص ۶۹-۹۴.
- هومن، حیدرعلی. (۱۳۹۳). تحلیل داده‌های چند متغیری در پژوهش رفتاری. تهران: نشر پارسا (الف)
- هومن، حیدرعلی. (۱۳۹۳). مدل‌یابی معادلات ساختاری با کاربرد نرم‌افزار لیزرل. تهران: نشر سمت (ب)
- یاسینی نژاد، پریسا و گل محمدیان، محسن. (۱۳۹۰). راهنمای کاربردی spss. تهران: ارجمند
- یعقوبی، ابوالقاسم؛ محقق، حسین؛ امیری، لادن و اسفندیاری، کیوان. (۱۳۹۴). «رابطه بین نگرش نسبت به سوء مصرف مواد با باورهای غیرمنطقی و اهمال‌کاری تحصیلی». فصلنامه اعتیادپژوهی سوء مصرف مواد. دوره ۹، شماره ۳۶، صص ۹-۱۸.
- Almeida, Marcela; Fromson, John. (2018). "Examining Burnout, Depression, and Attitudes Regarding Drug Use among Lebanese Medical Students during the 4 Years of Medical School". Acad Psychiatry.
- Bandura, Albert. (2001). "SOCIAL COGNITIVE THEORY: An Agentic. Perspective". Annual Review of Psychology, Vol. 52: 1-26.
- Barnard, Marina (2007). **Drug Addiction and Families**. Jessica Kingsley Publishers.
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). "The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations". Journal of Personality and Social Psychology, 51, 1173–1182.
- Botvin, G.J. (2000). **Life Skills Training**. Princeton, NJ: Princeton Health Press.
- Boys A, Farrell M, Taylor C, Marsden J, Goodman R, Brugha T, et al. (2003). "Psychiatric morbidity and substance use in young people aged 13–15 years: results from the Child and Adolescent Survey of Mental Health". The Bri J Psychi; 182 (6): 509-517.
- Ersche, D. Karen; J. Turton, Abigail; Croudace, Tim. and Štochl, Jan. (2012). "Who Do You Think Is in Control in Addiction? A Pilot Study on Drug-related Locus of Control Beliefs". Addict Disord Their Treat. 2012 Dec; 11(4): 173–223.
- Friis, K; Østergaard, J; Reese, S and Lasgaard, M. (2017). "Young people's attitudes towards illicit drugs: A population-based study". Scand J Public Health. 45(8):765-772.
- Fornell, C. and Larcker, D. F. (1981). "Evaluating Structural Equation Models with Unobservable Variables and Measurement Error". Journal of Marketing Research

(18:1), pp. 39-50.

- Hoffmann, John and J. Bahr, Stephen (2014). **“Parenting Style, Religiosity, Peer Alcohol Use, and Adolescent Heavy Drinking”**. Journal of Studies on Alcohol and Drugs, Volume 75, Issue 2.
- Hohman, Zachary P.; Crano, William D.; Siegel, Jason T. and Eusebio M. Alvaro (2014). **“Attitude Ambivalence, Friend Norms, and Adolescent Drug Use”**. Prev Sci. Feb; 15(1): 65–74.
- Lundholm, L. (2013). **“Substance use and violence: influence of alcohol, illicit drugs and anabolic androgenic steroids on violent crime and self-directed violence”**. Ph.D. unpublished Dissertations, Sweden: Uppsala nivercitet.
- Maltby, J., Day, L., & Macaskill, A. (2013). **Personality, Individual Differences and Intelligence**. 3rd Edition, Harlow: Pearson Prentice Hall. ISBN 0-13-12976-0.
- Mih, V. (2013). **“Role of parental support for learning, autonomous/ control motivation, and forms of self-regulation on academic attainment in high school students: a path analysis”**. Academic Journal Article, 17, 35-59.
- More, Alissa; Jackson, Ben; A. Dimmock, James; L. Thornton, Ashleigh; Colthart, Allan and J. Furzer Bonnie (2017). **“Exercise in the Treatment of Youth Substance Use Disorders”**. Review and Recommendations. Front Psychol. 2017; 8: 1839.
- Phillips, J. G., & Ogeil, R. P. (2011). **“Decisional styles and risk of problem drinking or gambling”**. Personality and Individual Differences, 51, 521–526.
- Piko, B. F., Kovacs, E (2010). **“Do parents and school matter? Protective factors for adolescent substance use”**. Addictive Behavior, 35(1), 53-56.
- Rather, Y. H., Bashir, W., Sheikh, A. A., Amin, M., & Zahgeer, Y. A. (2013). **“Socio-demographic and Clinical Profile of Substance Abusers Attending a Regional Drug De-addiction Centre in Chronic Conflict Area: Kashmir, India”**. The Malaysian Journal of Medicine Sciences, 20(3), 31–38.
- Robertson EB, David SL, Rao SA. (2003). **Preventing drug use among children and adolescents: A research-based guide for parents, educators, and community leaders**. Diane Publishing.
- Schaufeli, W. B., Martinez, I. M., MarquesPinto, A., Salanova, M., Bakker, A.

- (2002). **“Burnout and engagement in university students: A cross-national study”**. Journal of CrossCultural Psychology, 33 (5), 464481.
- Sedlakova, J., Mylek, K., Capkova, K., Prochazka, J., Vaculik, M., & Jezek, S. (2014). **“Parental control of child as a predictor of academic procrastination”**. Proceedings of the 11th International Conference on Efficiency and Responsibility in Education. Czech University of Life Sciences, Prague. S. 694-702, 9 s. ISBN 978-80-213-2468-6.
 - Sirois, F. M., & Pych yl, T. A. (2002). **A cadem-ic procrastination: Costs to health andwell-being**. Paper presented at the 110thAnnual Conv ention of the American P sy-chological Association, Chicago, Illinois.
 - Talih, F; Daher, M; Daou, D; Ajaltouni, J. (2018). **“Examining Burnout, Depression, and Attitudes Regarding Drug Use among Lebanese Medical Students during the 4 Years of Medical School”**. Acad Psychiatry. 2018 Apr; 42(2):288-296.
 - Westgate, Erin C.; Wormington, Stephanie V.; C. Oleson, Kathryn; P. Lindgren, Kristen. (2017). **“Productive procrastination: academic procrastination style predicts academic and alcohol outcomes”**. Journal of Applied Social Psychology 2017, 47, pp. 124–135.
 - YEN, JU-YU; YEN, CHENG-FANG; CHEN, CHENG-CHUNG; CHEN, SUE-HUEI and KO, CHIH-HUNG (2007). **“Family Factors of Internet Addiction and Substance Use Experience in Taiwanese Adolescents”**. CYBERPSYCHOLOGY & BEHAVIOR Volume 10, Number 3, 2007.
 - Zukerman, M. (2008). **Sensation Seeking and Risky Behavior**. American Psychological Association, Washington, Dc.